

als een van de juwelen van de mensheid. Het paradigma stuikt pas in elkaar als de scheiding tussen de twee zintuiglijke werelden ongedaan gemaakt wordt. Adorno beweerde ooit boudweg dat we sommige akkoorden van de negentiende-eeuwse salonmuziek niet langer kunnen horen, niet langer kunnen uitstaan, tenzij, zei hij, 'alles bedrog is'. Lyotard zou op zijn beurt zeggen dat je op een doek geen figuratieve motieven kunt mengen met abstracte, dat de smaak die deze vermeninging voelt en apprecieert geen smaak is. Zoals we weten, blijkt op een dag dat die akkoorden nog steeds gehoord kunnen worden en dat we nog steeds figuratieve en abstracte motieven op één doek kunnen zien, dat we zelfs kunst kunnen maken door eenvoudigweg objecten uit het dagelijkse leven te nemen en ze opnieuw tentoon te stellen. Er is geen radicale verschuiving van moderniteit naar postmoderniteit. Maar er is wel een dialectiek van het apolitiek-politieke werk dat de tweede politiek van de esthetiek naar een andere soort van zelfonderdrukking leidt. Die moet de radicale heterogeniteit van een zintuiglijke ervaring herbevestigen. De tol daarvoor

is niet alleen de afwijzing van eender welk politiek compromis, maar ook de onderdrukking van de autonomie van kunst zelf, de transformatie tot een zuiver ethische getuigenis. Deze verschuiving is het duidelijkst in het Franse esthetische denken van de jaren tachtig. Roland Barthes stelt het unieke van de foto van de dode moeder niet alleen tegenover de interpretatieve praktijk van de semioticus, maar ook tegenover de artistieke pretentie van de fotografie zelf. Godard benadrukt de iconische kracht van het beeld of het ritme van de zin, en geeft daarvoor niet alleen de oude narratieve plot op, maar ook de autonomie van het kunstwerk zelf. Bij Lyotard worden de penseelstreken of de klankkleur zuivere getuigenissen van de verslaving van de geest aan de macht van de Ander. De eerste naam van de ander is het 'aistheton'. De tweede is de Wet. Uiteindelijk gaan politiek en kunst beiden op in de ethiek. Deze omkering van het 'modernistische' paradigma van het politieke van de kunst ligt in de lijn van de hele denktrend die de politieke dissensualiteit oplost in een archi-politiek van uitzondering en terreur, waaruit alleen een heideggeriaanse God ons kan redden.

Onder de rechtlijnige plot van moderniteit en postmoderniteit, of de messcherpe tegenstelling tussen zuivere en geëngageerde kunst, moeten we de originele en aanhoudende spanning tussen deze twee soorten politiek van de esthetiek erkennen die vervat liggen in de vormen van de zichtbaarheid en begrijpelijkheid die kunst voor ons als zodanig herkenbaar maken – deze twee vormen van politiek, die uiteindelijk tot hun eigen zelfopheffing leiden. Precies deze spanning onderbouwt en – in zekere mate – ondermijnt het schijnbaar eenvoudige project van een politieke of 'kritische' kunst die de politiek moet dienen door een groter bewustzijn rond vormen van machtsoverheersing op te wekken, en daardoor energieën van verzet of rebellie moet versterken. Dit eenvoudige project is van het begin af aan opgenomen in de spanning tussen de twee tegengestelde vormen van politiek: kunst die zichzelf onderdrukt om het leven te worden, en kunst die aan politiek doet op voorwaarde dat ze niet aan politiek doet. Alle kritische kunst is in feite een soort 'derde weg',

een soort specifieke onderhandeling tussen die twee constitutieve vormen van de politiek van de esthetiek. Deze onderhandeling moet iets van de spanning bewaren die de esthetische ervaring forceert in de richting van de herconfiguratie van het collectieve leven, en iets van de spanning die de kracht van de esthetische gevoeligheid uit de andere ervaringsdomeinen wegneemt. Uit de zones waar kunst en leven niet onderscheiden worden, moet ze de connecties lenen die een politiek begrip uitlokken. En van de afgescheidenheid van kunstwerken moet ze het gevoel lenen van zintuiglijke vreemdheid die de politieke energie versterkt. Politieke kunst moet een soort collage van de tegenstellingen zijn. Voor ze Velasquez en autosleutels mengt, moet ze alternatieve politieken van esthetiek vermengen. Dat doet ze door specifieke vormen van heterogeniteit te bepalen, door elementen uit verschillende ervaringsdomeinen en montagevormen uit verschillende kunsttakken of technieken te lenen. Als Brecht in de twintigste eeuw een soort van archetypische politieke kunst gebleven

Kunst is politiek in het esthetische regime van de kunst in zoverre ze tot een afgescheiden domein behoort. En kunst is politiek in zoverre haar objecten niet specifiek verschillen van de objecten van de andere domeinen.

is, ligt dat minder aan zijn blijvende communistische overtuiging, dan aan de manier waarop hij onderhandelde in de relatie tussen de tegengestelden, en schools politiek onderricht vermengde met het plezier van de musical of het cabaret, waardoor hij allegorieën van de nazimacht in vers over bloemkolen deed discussiëren, enzovoort. De belangrijkste procedure van politieke of kritische kunst bestaat in het opzetten van de ontmoeting en eventueel de botsing van heterogene elementen. De botsing van deze heterogene elementen wordt verondersteld een breuk in onze perceptie te veroorzaken, ter openbaring van de een of andere geheime link van de dingen die achter de alledaagse werkelijkheid verborgen ligt. Deze verborgen werkelijkheid kan de absolute macht van droom en verlangen zijn, verborgen door de nuchterheid van het burgerlijke leven, zoals in de surrealistische poëtica. De verborgen werkelijkheid kan het geweld van de kapitalistische macht en de klassenstrijd zijn, verstoppt achter de grote idealen, zoals in de militante fotomontages, die ons bijvoorbeeld het kapitalistische goud in Adolf Hitlers keel tonen.

Politieke kunst betekent dus het scheppen van die vormen van botsing of dissensus die niet alleen heterogene elementen samenbrengen, maar ook twee politieken van waarneming. De heterogene elementen worden samengebracht om een botsing uit te lokken. Nu is die botsing twee dingen tegelijkertijd. Aan de ene kant is de botsing de flits die verlicht. De connectie van de heterogene elementen spreekt aan door haar leesbaarheid, en wijst op een of ander geheim van macht en geweld. De connectie tussen groenten en hoge retoriek draagt in *Arturo Ui* een politieke boodschap over. Maar aan de andere kant doet de botsing zich maar voor in zoverre de heterogeniteit van de elementen weerstaat aan de homogeniteit van betekenis. Bloemkolen blijven bloemkolen, gesuperponeerd op hoge retoriek. Ze dragen geen boodschap. Precies door hun ondoorzichtigheid worden ze verondersteld de politieke energie te versterken. Uiteindelijk wordt datgene wat niet méér is dan een superponering van abnormale elementen bekleed met politieke macht. In Jean-Luc Godards film *Made in USA* zegt de held: 'Ik lijkt wel in een Walt Disneyfilm te zitten, gespeeld door

POLITIEK